

Harmatta János

Egy tékozló élet hatalmas tárlatai*

120 éve született Csáth Géza, alias Dr. Brenner József, a sokáig elfeledett író, zenekritikus és orvos, akinek emlékét ez a tábla hirdeti itt mögöttünk a falon.

Itt élt, ebben az épületben, és itt dolgozott, ide kapcsolódnak rövid orvosi pályafutásának jelentős évei.

Életműve, írói, zenekritikusi munkássága az utóbbi évek kutatásai és műveinek újrakiadása alapján kezd kibontakozni előttünk.

Ebben az épületben dolgozott azzal a betegével, akinek betegségétörténetét elsőként írta le és jelentette meg analitikus szemlélettel, Jung hatása kétségtelenül kimutatható. A könyvnyire sikeredett esetleírás a kor szintjén elfogadott tudományos munkának is számított. Kétségtelenül az egyik első, a pszichoanalízis akkori szemléletével folytatott elemzési kísérlet G. kisasszony kórtörténetének és körlefolysának követése. Olyan, mint egy másfél éves kezelési szakasz leírásával és G. kiasszony naplórészleteivel kiegészített részletes kórrajz.

Joggal írja Brenner József kolléga, a szerző, alias Csáth Géza, hogy tudtával ez az első részletes és teljesen keresztülvitt paranoia-analízis. Freud híres Schreber-esettanulmánya, ami 1911-ben, tehát szinte egyidejűleg jelent meg, a beteg napvilágot látott naplójának utóelemzése volt, nem pedig – mint Csáth Gézánál – a betegségállapot személyes végigkísérése. Csáth messze túlment az eset tüneti megrajzolásán, igyekezett az élettörténetből érthetővé tenni a tünetek kialakulását. Kezelésről viszont nemigen olvasunk az esettörténetben.

Eltekintve a korai pszichoanalitikus megállapítások mai relevanciájától, melyek részletezése messzire vezetne, Csáth Géza esetleírása egyedülálló kordokumentuma a klinika akkori kezelési és orvosi dokumentációs rendszerének. Orvostörténeti jelentősége igen nagy.

Az *elmebetegség pszichikus mechanizmusa*, amelyet Dr. Brenner József néven írt, és ezért sokáig nem sikerült beazonosítani, 1978-ban *Egy elmebeteg nő naplója* címmel jelent meg. Ekkoriban került a nyilvánosság elé József Attila *Szabad ötleteinek* jegyzéke is. Akkoriban mindkettőt nagy izgalommal olvastuk, később Csáth *Naplóját* is. Ezek a naplók, amelyek akarva-akaratlan sok szabad asszociációs elemet tartalmaznak, mint önelemző írások, hasonló elemző gondolatokat indukálnak az olvasóban, akárcsak a szürrealista festők képei.

Mai szemmel a pszichoanalitikusok Csáthot a korai pszichoanalízishez kötődő, azzal foglalkozó írónak tartják, aki maga nem volt pszichoanalitikus. Nem is szerepel sem az 1913-ban alakult Magyar Pszichoanalitikai Egyesület névsorában, sem később, 1918-ban a Budapesten tartott V. Nemzetközi

* Emléktábla-koszorúzás Csáth Géza születésének 120. évfordulója alkalmából, 2007. február 13.

Pszichoanalitikus Kongresszus résztvevői között. Nincs adatunk erősebb pszichoanalitikus szakmai kapcsolataira sem. Naplója ugyanakkor nem zárja ki egy pszichoanalitikus kezelés lehetőségét, bár szanatóriumi kezelése nem ebbe az irányba mutatnak. Betegségének elhatalmasodása miatt Freudnál tervezett kezelése végül is az ő ellenkezése miatt nem valósult meg. De a hazai pszichoanalízis – már Ferenczi Sándor könyvismertetését követően – mindig számon tartotta és értékelte Csáth esetközlését.

Életében, sorsában sajátos ellenfeszülő erők tragikus játékának vagyunk tanúi. A kibontakozó fiatal élet perspektívája, az új iránt nyitott orvos, a szellemsen szárnyaló gondolat, a több szálon is megmutatkozó tehetség és e mögött a mélyben önsorsrontó és öndestruktív viszony saját magához, mely szinte előre látja és megírja sorsát, amelyet ugyanakkor maga is alakít – már ameddig ezt az alakítást önkaratúnak lehet tekinteni.

Orvosként nem könnyű Csáth Gézáról megemlékezni. Ugyanis egyszerre kell látnunk benne a tehetséges kollégát és a nehéz páciens. Aki a hatalmas ambíciói mellett elkötelezetten lett függő, és emiatt életműve torzó maradt. Ennek feszültségét maga is érezte, és *Naplójában* világosan leírta: „Tehetségemben bízom és kitarással eredményt fogok elérni. Megalkudni, lemondani (egy kényelmes, szép és gazdag életről) ma semmi kedvem... *Még mindig látom és előttem van az irodalmi világsiker, egy könnyű és fényesen dotált fürdőorvosi állás, szép hotelben, terasszal, fehér teniszcipő, jó szivar, finom hálószoba, elképesztően elegáns rendelő, könyvek, finom, nem szorgalmas, de mindig előre haladó irodalmi működés, zene, harmincéves kor körül az első opera vagy némajáték, teljes nagyzenekari apparátussal, München, Párizs, utazások, német premierjei a darabjaimnak, később gyerekek, egy-kettő, mindaz a boldogság, ami e pillanatban, mikor enyhe hányingerem van a mai nagy dózis következtében, elérhetetlennek, soha el nem jövőnek tetszik.*”

*

Csáth Géza életének nagy ígérete és tragikus torzója halála után feledésbe merült. A késői utókor hozza elő és építi fel újra ezt az életművet. Miért ez a hosszú, lappangó feledékenység?

Megrendítő lehetett az a küzdelem, ami a hanyatló, pusztulásba rohanó fiatal tehetségért folyt a családi-rokoni körben, de barátok, ismerősök révén is. És hatalmas lehetett a tehetetlenségérzés is, amikor minden erőfeszítés hiábavalónak bizonyult, minden lépés rövidebb lett a kellenél.

A tragikus végkifejlet, amelynek drámájában a novellák képei szinte forgatókönyvszerűen valósultak meg, lezárta a környezet számára ezt a tehetetlenségérzéstől, büntudattól gyötört szakaszt. És ekkor jött a felejtés köntösébe burkolózó megkönnyebbülés.

Csáth Géza, alias Dr. Brenner József patográfiájának összeállítása még várat magára.

Csáth életre kelt műveiben és az utókor emlékezetében is.

Most, annyi évvel később egymásra rakjuk a könyveket, újraolvassuk a műveit, elemezzük az életrajzát és kutatjuk a rejtett indítékokat, a lélek bugyrait, az írói tehetség és a tékozló élet hatalmas távlatait.

Vajon rábukkanunk-e a húszmillió évre?